

Nazan Bekiroğlu'nun
Önsöz ve Notlarıyla

ŞAIR NİGÂR HANIM

GÜNLÜK

24 Ocak 1887-14 Nisan 1890 • CİLT 1

Yayına Hazırlayan: Zeynep Berktaş

NİGÂR HANIM

1862-1918 yılları arasında yaşayan Nigâr Hanım, Macar Osman Paşa'nın kızıdır ve imzasını Nigâr binti Osman olarak atan şaireyi babasını göz ardı ederek değerlendirmek mümkün değildir. Asıl adı Adolf Farkaş olan bu asilzade 1848-1849 Macar İhtilâli sırasında Osmanlı devletine iltica eden subaylardan biridir. Kendi rütbesiyle kabul edildiği Osmanlı ordusunda hizmet vermiş, ihtida ederek Osman Nihali adını almış, askeri kariyerinin ardından Mekteb-i Harbiye'de ömrünün sonuna kadar sürecek olan Fransızca ve Almanca hocalığına başlamış, paşalık unvanıyla taltif edilmiştir. Kızının eğitimi gibi yenilikçi toplumsal yaşantısında da onun en büyük destekçisi olan Osman Paşa bu tavrıyla, dönemde kız çocuklarının yetiştirilmesi doğrultusunda yüksek statülü batılılaşmış ailelerin yüklediği eğitici ve ufuk açıcı rolü üstlenmiştir. Nigâr Hanım'ın Osman Paşa'dan bahsettiği hemen her yazıda bu destek özellikle vurgulanır ve o da dönemindeki öncü kadınlar gibi "babasının kızı"dır.

Baba desteğinin sağladığı güç ve cesaretle geleneksel toplumsal yapının kadınlara biçtiği rolün dışına çıkan Nigâr Hanım, değişmekte olan zihniyeti kadın kimliği üzerinden yansıtan burçlar arasında sosyal yaşantısı yönüyle dikkat çeken en belirgin örnektir. Bu yeniliğin ikonu tesis ettiği edebi salondur ve burada kadın-erkek misafirlerin kabul edilmesi, sanat, edebiyat, müzik sohbetlerinin, fikir tartışmalarının gerçekleştirilmesi bütünüyle batılı bir sosyal anlayışı işaret eder.

Nigâr Hanım'ın annesi Emine Rifati Hanım ise tipik bir Osmanlı kadınıdır ve Nigâr Hanım'ın doğu ile batı arasındaki konumunu belirleyen erken iki merkezden diğeridir. Ancak Nigâr Hanım iki dünya arasında bir sentezden daha ziyade farklı etkileri bir arada taşıyan eklektik bir örnek olarak gelişir. Eğer şarklı yönüne bir ikon aranacaksa o da yaşmak-feracesidir ve Nigâr Hanım iki dünya arasında bir şarkıya benzetilecekse bestesi garplı güftesi şarklıdır. Neticede o yaşmak-feracenin altından Paris modasına göre biçilmiş bir tuvalet çıkmaktadır.

Aynı eklektizm Nigâr Hanım'ın edebiyatında da yansımaları bulmuş, aynı anda hem batı hem doğu, hem yeni hem eski olan şiiri onu Tanzimat

ve Servet-i Fünun edebiyatlarının derbendinde bir Ara Nesil sanatçısı olarak tanımlamayı mümkün kılmıştır. Ancak bütün Ara Nesil sanatçıları gibi Nigâr Hanım da bir yandan Ekrem ve Hamid'in diğer yandan Fikret ve Cenab'ın gölgesindedir. Kendisini bir anda şöhrete kavuşturan birinci kısım *Efsûs*'tan (1887) sonra -biri hariç- bütün eserlerini Meşrutiyet öncesinde veren Nigâr Hanım Meşrutiyet sonrasında saygınlığını korumuş olmakla birlikte edebi kanonun dışında kalarak parıltısını yitirmiştir. Ölümünden sonra kendisinden bahseden yazılar azalmış ve Nigâr Hanım neredeyse unutulmuştur.

Unutuluşun kucacağına zirveden düşmüş olması Nigâr Hanım'ın zamanında kazandığı şöhretin kaynak değerini tartışmaya açar. Nitekim hakkında sağduyuyla yapılmış bütün değerlendirmelerde bu şöhretin kaynağının edebi olmaktan ziyade kadın olmakla ilişkisi vurgulanır. Çünkü kadınların kendi duygularını açıkça terennüm edemediği, erkek duygularına özenerek yazdığı taklidî dönemde Nigâr Hanım bir kadın olarak duygularını çekincesizce yazabilmiş, adını açıkça göstererek kimliğini sahiplenmiştir. Bu açıdan bakıldığında şöhretinin ilk sebebi samimiyetidir ve Nigâr Hanım ilk "kadın" şairimizdir. Ancak şöhretinin sebebi olan şey unutuluşunun da sebebidir. Çünkü samimiyet, bir eseri kuvvetli kılmak adına -tek başına- ne gerekli ne de yeterli şarttır ve değişen zaman sosyal şartları ayıkladığında geriye kalan edebiyatı Nigâr Hanım'ın zamana direnmesine yetmemiştir. Bu yönüyle Nigâr Hanım samimiyet ve edebiyat ilişkisi adına dramatik bir örnektir.

Nigâr Hanım'ın zamana direnemeyen edebiyatı romantizmin ilkelerine göre biçimlenirken o, kişiliği ile de romantik bireyin bütün özelliklerini taşır. Günlükte kaderden şikâyet, ölüm saplantısı, intihar arzusu, ağlamak mazoşizmi, aşırı hassasiyet, kırılma, yalnızlık duygusu, tabiat hayranlığı, aşka düşkünlük, din ihtiyacı, güzel sanatlara tutku, mezarlıklarda vakit geçirmek gibi pek çok bileşen romantizmden gelir. Dahası Nigâr Hanım'ın yaşantısı ile eserleri arasında kesin bir sınır çekilmiş değildir ve bu noktada bir mahremiyet alanı olarak bireyselliğin sakıncasızca gerçekleştiği yer olan günlük büyük önem kazanır. Bizde batı tarzı ilk günlüklerden birinin altına imza atmış olan Nigâr Hanım yaşamını bütünüyle kayda geçirmek ihtiyacını hissetmesiyle de değişen zihniyetin bir temsilcisidir. O artık ismini, yaşantısını, duygularını kaydeden yeni bir kadın tipi, birey olarak kadındır.

Nigâr Hanım'ın Günlükleri

Nigâr Hanım'ın günlüklerinin yirmi defter tutarında olduğuna dair edebi kamuda yaygın bir kanı vardır fakat mevcut defterlerin sayısı on üçtür. Eksik

defterlerden bir kısmının Nigâr Hanım'ın ölümünden sonra, “kutsal anne” imajını gelecek nesiller nezdinde korumak adına oğulları tarafından; bir kısmının ise Meşrutiyet'in ilânı üzerine kaydettiği sert eleştirilerden dolayı bizzat Nigâr Hanım tarafından imha edildiğine dair rivayet Taha Toros'tan gelir. Nitekim Nigâr Hanım'ın oğulları tarafından günlükten hazırlanmış küçük bir seçki olan *Hayatımın Hikâyesi*'nde (1959) eksik defterlerin bazılarında yapılmış alıntılar vardır. Ancak örneğin birinci *Efsûs* ve nispeten ikinci *Efsûs* (1890) ile *Elhân-ı Vatan*'ın (1916) yayım macerasını günlükten bütün renkleriyle takip edebilirken Nigâr Hanım'ın eksik defterlere denk düşen diğer eserlerinin bizler için kuru birer künyeden ibaret kalmış olması, gerekçesi ne olursa olsun imha edilen günlüklerin ne kadar büyük bir kayba sebebiyet verdiğini de uyarır.

Nigâr Hanım'ın defterleri için iki türlü numaralandırma mevcuttur ve ikisinin de eksik olması bu defterlerin gerçek sayısını tespit etmeyi güçleştirir. İlk numaralandırma Nigâr Hanım tarafından yapılmıştır ve 15. Defter'e kadar sürer, bundan sonraki defterlerin hiçbirinde Nigâr Hanım tarafından verilmiş bir numara yoktur. İkinci numaralandırma ise Nigâr Hanım'ın ölümünden sonra, küçük oğlu Salih Keramet Nigâr tarafından yapılmıştır ve ilk on beş defter için Nigâr Hanım'ın numaralandırmasıyla uyumlu olarak 18. Defter'e kadar gelir. Tarih sırasıyla 18. Defter'in ardından gelen defterin sonuncu olduğu çok açıktır. Çünkü son sayfası Nigâr Hanım'ın vefatından on bir gün önce yazılmıştır ve Salih Keramet'in el yazısı ile ve kırmızı bir kalemle son satırın altına “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn” ayeti ile rahmet duası “Rahmetullahialeyhâ” eklenmiştir. Bununla birlikte dış kapaklarının kopmuş olması, Salih Keramet'in son deftere verdiği numarayı görmeyi engellemektedir. Yaygın kaniya göre bunun 20. Defter olması gerekir. Ancak iki defter arasındaki zamansal boşluğun sadece bir hafta olması arada bir defter doldurulmuş olma ihtimalini zayıflatır. Benzer şekilde 15. Defter ile 17. Defter arasında yine sadece bir hafta vardır fakat Salih Keramet'in numaralandırmasına bakılırsa bu arada da eksik 16. Defter yer alır.

Sonuç olarak mevcut manzarada defterlerin sayısı tartışılabilir ve şüphe doğuran anakronileri birtakım tahminlerle (arada küçük birer defterin, mazi hasbihallerinin varlığı vs) gidermek denenebilirse de bunların kesinlik içermesi mümkün değildir. Aşağıda Salih Keramet'in numaralandırmasına uygun olarak defterlerin dökümü yapılacaktır ancak bundan sonraki araştırmacılar arasında ortak bir sistematik oluşturmak adına mevcut defterleri kayıtlı olduğu müze olan Aşiyân atfıyla I'den XIII'e kadar numaralandırmayı da burada bir teklif olarak sunmak gerekir.

Salih Keramet Nigâr tarafından verilen numaralara uyarak bu defterlerin dökümü şöyledir:

1. Defter: 12 Kânunısani 1302–18 Temmuz 1303 [24 Ocak 1887–30 Temmuz 1887], 180 s.
2. Defter: 29 Temmuz 1303–30 Eylül 1303 [10 Ağustos 1887–12 Ekim 1887], 70 s.
3. Defter: 1 Teşrinievvel 1303–30 Kânunievvel 1303 [13 Ekim 1887–11 Ocak 1888], 71 s.
4. Defter: 31 Kânunievvel 1303–29 Şubat 1303 [12 Ocak 1888–12 Mart 1888], 50 s.
5. Defter: 1 Mart 1304–22 Teşrinisani 1304 [13 Mart 1888–4 Aralık 1888], 181 s.
6. Defter: 28 Teşrinisani 1304–27 Nisan 1305 [10 Aralık 1888–9 Mayıs 1889], 52 s.
7. Defter: 5 Mayıs 1305–27 Teşrinievvel 1305 [17 Mayıs 1889–8 Kasım 1889], 53 s.
8. Defter: 31 Teşrinievvel 1305–2 Nisan 1306 [12 Kasım 1889–14 Nisan 1890], 56 s.
9. Defter: Eksik.
10. Defter: Eksik.
11. Defter: Eksik.
12. Defter: Eksik.
13. Defter: İç kapağa Latin harfleri ile Salih Keramet tarafından düşülen not “7.8.1891’den 21.I.1893’e kadar” şeklinde ise de defterin sadece ilk yedi sayfası yazılı olup geride 3 boş sayfa daha vardır. Tek tarih, söz konusu yedi sayfanın sonundaki 8 Kânunısani 1309 [20 Ocak 1894] olarak görünmektedir ve bu, Salih Keramet’in verdiği 21.I.1893 tarihi ile uyuşmamaktadır. Diğer yandan bu defterde Nigâr Hanım tarafından önceki defterlerin her birine yazılmış başlangıç ifadelerinin yer almayışı, sayfaları Nigâr Hanım tarafından numaralandırılmamış olan bu defter ile aynı fiziksel özelliklere sahip olan 15. Defter’in 104 sayfa olup bunun sadece on sayfa olması baş taraftan koparılmış sayfalar olduğunu göstermektedir.
14. Defter: Eksik.
15. Defter: 26 Mayıs 1327–26 Nisan 1332 [8 Haziran 1911–9 Mayıs 1916], 105 s.
16. Defter: Eksik.
17. Defter: 2 Mayıs 1332–6 Kânunısani 1332 [15 Mayıs 1916–19 Ocak 1917], 303 s.

18. Defter: 7 Kânunısani 1332–24 Teşrinievvel 1917 [20 Ocak 1917–24 Ekim 1917], 300 s.

19. Defter: Eksik.

[20. Defter]: 31 Teşrinievvel 1917–19 Mart 1918 [31 Ekim 1917–19 Mart 1918], 200 s.

Bu dökümden anlaşıldığı kadarıyla Nigâr Hanım günlük tutmaya başladığı zaman 25 yaşındadır. 1918’de vefat ettiğine göre 56 yıllık ömrünün yaklaşık 31 yıllık kesitini günlük formunda belgelemiştir. Ancak eksik defterler göz önüne alındığında, belgelenen 31 yılın kesintiye uğradığı fark edilir. İlk kesinti, 9, 10, 11 ve 12. Defterlerin oluşturduğu yaklaşık 3 yıl 9 aylık süre için söz konusudur. İkinci boşluk daha geniş olup 13. ve 15. Defterler arasındaki yaklaşık 17,5 seneyi kapsar. Böylece toplam olarak 21 yıldan biraz fazla süren bir boşluktan söz etmek gerekir. Bir başka ifade ile mevcut günlükler yaklaşık 10,5 yıllık bir zamana yayılmıştır.

24 Ocak 1887 ilâ 14 Nisan 1890 arasında yazılmış ilk sekiz defter bu 10,5 yılın ilk 3 yıl 3,5 ayını kapsar. Bunları ilk dönem günlükleri olarak değerlendirmek mümkündür. 8 Haziran 1911 ilâ 19 Mart 1918 arasındaki 7 yıl 3 aylık süreyi kapsayan dört defter de son dönem günlükleri olarak anılabilir. Arada ise tek günün yedi sayfalık notlarından ibaret 13. Defter vardır ve bunu gerek zamansal olarak gerek Nigâr Hanım’ın hayatındaki köklü değişikliklerin (annesinin ve babasının ölümü, ikinci boşanma, kırk yaş eşiği gibi) hemen öncesinde kalması sebebiyle bir geçiş günlüğü olarak değerlendirmek uygundur. Hacim yönünden bakıldığında orijinal metin üzerinden (13. Defter’in yedi sayfası ile birlikte) toplam 1628 sayfa olan defterlerin 713 sayfası ilk dönem günlüklerini, 908 sayfası ise son dönem günlüklerini teşkil eder.

“Mukadderât”

Günlüğün içeriğine geçmeden evvel bütünleyici bir başlangıç metni olan “Mukadderât”tan bahsetmek gerekir. Çünkü 24 Ocak 1887’de “Jurnalim” olarak adlandırdığı günlüğünü tutmaya başlayan Nigâr Hanım bundan üç gün önce, 21 Ocak 1887 tarihinde günlüğe hazırlık olarak küçük bir hatırat olan “Mukadderât”ı tamamlamıştır. Bunun anlamı Nigâr Hanım’ın mevcut günlükler formunda belgelenmiş yaklaşık 10,5 yıllık yaşamına kendi kaleminden bir 25 yıl daha eklemenin mümkün olduğudur.

Hayatımın Hikâyesi’nin başındaki sadeleştirilmiş, kısaltılmış ve yer yer müdahale edilmiş bazı pasajlar hariç tutulursa yayımlanmamış olan bu metin

Nigâr Hanım'ın torunu Selma Onat'ın¹ özel arşivinde mevcut büyük boy kâğıda on bir sayfalık bir el yazmasından ibarettir. "Mukadderât"ta Nigâr Hanım hatırlayabildiği yıllardan başlayarak geçmiş yaşamını özetler ve ilk dönem günlüklerinde geniş yer tutan problemlerin köklerine iner. Buna göre Nigâr Hanım mutlu bir çocukluk geçirmiştir. Annesinin isteğiyle önce bir mahalle mektebine gitmişse de Kur'an'ı birkaç kez hatmetmesine rağmen Türkçe okuma yazmayı öğrenememiş, o süreçte Ebüllisan Şükrü Efendi'den evde özel olarak Türkçe dersleri almıştır. Yedi yaşında iken babası tarafından, Kadıköy'de Fransızca eğitim veren Pansiyon'a yatılı öğrenci olarak gönderilen Nigâr Hanım burada geçirdiği üç yılı özlemlerle ve okulun sahibi Madam Garos'u sevgiyle anar. Üç yıl boyunca Fransızca, müzik, resim, el işi derslerinin yanı sıra yabancı ve levanten çevreden arkadaşları İtalyanca, Rumca ve Ermenice gibi farklı diller ve farklı kültürlerle bağdaşmasını sağlar. Örtünme çağı yaklaştığı için on bir yaşında okuldan alınan Nigâr Hanım, Osman Paşa'nın tercihiyle eğitimine konak usulünce devam eder. Fransızca hocası bizzat babasıdır, Türkçe için yine Ebüllisan Şükrü Efendi gelir, piyano hocası ise Mösyö Borci'dir.

Ancak bu yıllarda Nigâr Hanım'ın hayatında çok önemli bir olay gerçekleşir. İstanbul'da zenginliği ve saygınlığı ile tanınmış bir zât olan Elhac Salih Efendi'nin oğlu İhsan Bey, Nigâr Hanım'a talip olur. Osman Paşa bu teklifi kızının yaşının küçüklüğü ve eğitimini henüz tamamlamamış olduğu gerekçesiyle reddetse de Nigâr Hanım'ın tabiriyle talepkâr taraf aynı zamanda ısrarkâr da olduğundan ve takdiri tedbir hiçbir vakit değiştiremediğinden 1875 yılında evlilik gerçekleşir.

1877'de tek kardeşi Ali Osman'ın bir kaza sonucunda vefat etmesi Nigâr Hanım'ın karşılaştığı ilk trajik olaydır. 1880'de ilk kez anne olan Nigâr Hanım 1882'de ikinci, 1885'te üçüncü oğlunu dünyaya getirir ancak eğlenceye ve gece hayatına düşkün olan İhsan Bey, Nigâr Hanım'a olan ilgisini kaybetmiştir. "Mukadderât"ta çocukluk yıllarının yüceltilmesi ile evlilik yıllarındaki mutsuzluk tezat oluşturur. Nitekim araya giren tatsızlıklar, görümce baskısı, sinirlerindeki yıpranma ve İhsan Bey'in ikinci kez evlendiğine dair dedikodulara daha fazla tahammül edemeyen Nigâr Hanım geçirdiği ağır bir böbrek rahatsızlığının akabinde, tedavi gördüğü Büyükada'dan baba evine döner. Bununla birlikte İhsan Bey ile Nigâr Hanım arasında tutkulu bir aşk olduğu, tarafların birbirinden bütünüyle vazgeçemediği fark edilir. Çocuklarından ayrı kalmaya da dayanamayan Nigâr Hanım geri gelmesi için ikna edilse de İhsan Bey yine kayıplara karışınca üç ay üzerine tekrar baba evine döner. Yazışmalar, görüşmeler süre giderken Nigâr Hanım'ın şartları bellidir: İhsan Bey'in diğer

eşinden ayrılması, geceleri eve gelmesi ve Nigâr Hanım'ı görümcüsüyle aynı evde yaşatmaması. “Mukadderât”ın sonunda iki taraf bu şartlarda anlaşmış gibi görünmekle birlikte İhsan Bey'in sebatsızlığını, karakterindeki tutarsızlığı gören Nigâr Hanım kararsızlıklar yaşamaktadır ve bu tereddüt ilk dönem günlükleri boyunca hissedilecektir.

Günlüğün İçeriği

Nigâr Hanım'ın günlükte “Mukadderât”ın bıraktığı yerden devam eden hikâyesini özetlemek gerekirse ilk sekiz defterin egemen figürü İhsan Bey'dir. Baba evindeki Nigâr Hanım bir süre sonra oğullarının özlemine dayanamayarak ve hâlâ sevdiği İhsan Bey'in vaatlerine inanarak Rumelihisarı'ndaki yalıda çocukları ve kocasıyla birlikte yaşamaya başlarsa da bu teşebbüs de sadece birkaç ay sürer. İhsan Bey'in bazen günlerce ve gecelerce eve gelmeyişi, haşin tavırlarına dayanamayan Nigâr Hanım üçüncü kez baba evine dönerek mahkemeye müracaat eder ve boşanma davasını başlatır. İki yıldan fazla süren mahkeme sonunda çift 1889'da ayrılır. Çocuklardan büyük oğul Münir, Nigâr Hanım'da; Feridun ve Keramet ise babada kalmıştır.

Bu temel hikâyenin paralelinde Nigâr Hanım'ın çevresi, eve gelip giden yerli, yabancı ve levanten çevreden kadın-erkek pek çok konuk, müzik ve şiir dolu geceler, ziyafetler, sefaret çayları dikkat çeker. Nigâr Hanım'ın hayatına yeni talipler, ilân-ı aşklar, kırık sevda hikâyeleri girer. İlk sekiz defterin sonunda 28 yaşına gelmiş olan Nigâr Hanım üç buçuk yıldır baba evindedir. *Efsûs*'un birinci kısmının yayımıyla hatırı sayılır bir şöhret kazanmış, bu teşvikle ikinci kısım *Efsûs*'un basımı için Ebüzziya Tevfik'ten gelen teklifi kabul etmiştir. Mekteb-i Sultani'de yatılı olarak okuyan Münir hafta sonları eve gelmekteyse de diğer iki çocuğundan ayrı kalan Nigâr Hanım onları ancak zaman zaman görebilmektedir. 8. Defter Keramet'in okula başladığı günün notlarıyla sona erer.

Aradaki eksik dört defterin ardından yaklaşık dört yıl sonrasının tarihini taşıyan 13. Defter'in mevcut yedi sayfası bir hasbihalden ibarettir ve Nigâr Hanım'ın kendisine ikinci kez evlilik teklif eden İhsan Bey ile yeniden evleneceğini gösteren psikolojiyi yansıtır. Nigâr Hanım'ın mevcut defterleri 17,5 yıl üzerine 1911 itibarıyla devam ederken aradaki boşlukları eksik günlüklerin *Hayatımın Hikâyesi*'ne alınmış sayfalarından, Nigâr Hanım'ın kendi eserlerinden, hakkında yazılanlardan, çeşitli mektuplardan hareketle doldurmak mümkündür. Bu süre içinde üç oğlu da Galatasaray Sultanisi'ni bitiren Nigâr Hanım anne ve babasını bir yıl arayla kaybetmiş (1897, 1898); *Niran* (1896), *Aks-i Sedâ* (1899) ve *Safahât-ı Kalb'i* (1901) yayımlamıştır.

1902'de İhsan Bey'den ikinci kez boşanmış, defalarca yurt dışı seyahatine çıkmış, bazı ameliyatlar geçirmiş, Nişantaşı'nda bir konak ve Rumelihisarı'ndaki yalının yarısını satın almıştır. Çevresi, edebi salonu, Göksu safaları, mehtap âlemleri, şairliği, güzellik şöhreti ve mutsuzluğu ile Nigâr Hanım mitinin tamamlandığı bu dönemden sonra ülkede Meşrutiyet ilân edilmiş, Nigâr Hanım'ın yürekten bağlı olduğu II. Abdülhamid 31 Mart Vak'ası'nın ardından hal' edilmiştir.

15. Defter başlarken Balkan Harbi kapıdadır. Nitekim Karadağ'ın ilân-ı harp etmesi üzerine seyahatini yarıda keserek yurda dönen Nigâr Hanım dolabının kapağını öptüğünü günlüğüne kaydeder. Mevcut son dört defterde kişisel vurgu, bir daha evlenmeyen Nigâr Hanım'ın yalnızlığı üzerinde yoğunlaşır. Büyüyen çocuklarından ikisi evlenerek kendi hayatlarını kurmuştur, Salih Keramet de kendi görevleriyle meşguldür. Yazları Rumelihisarı'ndaki yalıda kışları Nişantaşı'ndaki konakta geçiren Nigâr Hanım'ı avutan tek şey ise çevresidir. Yalnızlığıyla baş edemeyen Nigâr Hanım'da bir tür marazi sosyal bağımlılık doğuran bu çevre seçkin konuklardan hanım sultanlara, şehzadelere kadar genişler ve veliahd-ı sani Vahdettin Efendi ile Sultan Reşad'a kadar ulaşır. Bununla birlikte sık sık mazi hesaplaşmalarına girişen Nigâr Hanım'ın yalnızlık ve hastalık şikâyetleri hiç bitmez. I. Cihan Harbi'nin başlamasıyla bu şikâyetlere yoksulluk, kıtlık, karaborsa, ulaşım sıkıntıları da eklenir. Tifüs mikrobu kaptıktan bir süre sonra 31 Mart 1918'i 1 Nisan'a bağlayan gece Şişli Etfal Hastanesi'nde hayata gözlerini yuman Nigâr binti Osman'ın günlüğündeki son sayfa 19 Mart 1918 tarihini taşıyan beş satırdan ibarettir. Ruşen Eşref onun, tifüsün ilk nöbetlerinin ardından evde yirmi dört saat yalnız kaldığını kaydettiğine göre hastanede on bir gün yatmıştır.

Günlüğün Önemi

Nigâr Hanım'ın 1887-1918 arasını kapsayan günlüklerinden onun sadece kendi hikâyesini değil bir dönemin şemasını da çıkarmak mümkündür. İlk dönem günlüklerinin tamamı II. Abdülhamid saltanatının 1887-1890 aralığıyla örtüşür, son dönem günlüklerinde ise zaman Balkan Harbi'nin hemen öncesinden I. Cihan Harbi'nin son yılına kadar uzanır. Bu kronoloji içerdiği toplumsal, siyasal ve tarihsel hareketlilik açısından çok önemlidir. Ancak bu günlüğün ne olduğunu anlamak için öncelikle onun ne olmadığına bakmak lâzımdır.

Bu günlük içerdiği dönemin bütün hareketliliğine rağmen siyasi amaçlarla kaleme alınmış değildir. Meşrutiyet aleyhtarı dağınık birkaç pasajın dışında politika Nigâr Hanım'ın öncelikli ilgi alanında görünmez. Nigâr Hanım'ın

günlüğü edebi bir günlük de değildir. Sayfalar arasında, ilk eseri yayımlanmış genç bir şairenin ayrıntılı düşünce ve duygularıyla karşılaşmayız örneğin, edebiyat hakkındaki fikirlerini de bulamayız. Olanlar da zayıf bir iki çizgiden ibarettir. Bu günlük sosyal renkleri kaydetmek amacını da taşımaz. Onda Kâğıthane ve mehtap âlemlerinin söz gelimi Abdülhak Şinasi Hisar üslûbunda kaleme alınmış ayrıntıları yer almaz. Bu günlük başkaları okusun diye de yazılmamıştır. Satırlar arasında Nigâr Hanım'ın, bunca defteri bir gün yayımlanması düşüncesiyle kaleme aldığına dair bir ima yoktur, gelecek zamanlara nadiren hitap edilir. Nigâr Hanım öncelikle kendi kendisiyle konuşmaktadır. Yazmak onu rahatlatmaktadır ve derdini kâğıt ve kaleme yüklemese çıldıracaktı.

Bununla birlikte bu günlük yine de önemlidir. Çünkü Nigâr Hanım ayrıntılı fotoğraflar değilse de genel haritalar vermiştir ve kaydedilenlerden hareketle bazı tarihçeleri takviye etmek mümkündür. Yeme içme, giyim kuşam, gezme, mesire, alışverişi, mağazalar, okullar, tiyatro, sinema, tramvay, ısınma, ev döşeme, hizmetkârlarla ilişki gibi pek çok ayrıntıya bu sayfalardan ulaşılabilir ve günlük, toplumsal tarih bakımından zengin malzeme taşır.

Bu günlük bütün ketumluğuna rağmen edebiyat tarihi açısından da önemlidir. Edebi simalar kadar 19. asır sonu ve 20. asır başında entelektüel bir Osmanlı kadınının okuma listesi ilgi çekicidir ve Nigâr Hanım okuduklarını yeterince kaydetmiştir. Keza günlük, Nigâr Hanım'ın edebi kimliği merkeze alınırca kadın ve edebiyat ilişkisi bakımından da son derece dikkate değerdir. Bu günlük dil araştırması yapacaklar için de özellikle kelime varlığı ve sözdizimi bakımından zengin malzeme içerir, geçiş dönemindeki Türkçenin fonetik özelliklerini gösterir.

Balkan Harbi'nden itibaren savaş şartlarının gündelik hayata, fiyatlara ve nakil vasıtalarına yansması, Rumeli'nin elden gitmesi ve muhacirlerin içler acısı hali etrafında Nigâr Hanım'ın günlüğü önemli tarih malzemesi taşır. I. Cihan Harbi yıllarında savaş ekonomisi, dikkatle kaydedilmiş fiyatlar, kıtlık, pahalılık, karaborsa, vesika ekmeği ayrıntılar arasındadır. Bu sayfalar mehtap âlemlerinin ve sandal safalarının hayattan çekilmesine, Boğaz'da başlayan çarpık yapılaşmaya, sosyal dokunun bozulmasına tanıktır. Nigâr Hanım'ın bürokratik işleyiş ve İttihat ve Terakki hakkındaki fikirleri de dikkate değerdir ve örneğin Naciye Sultan'ı ziyaretten dönüşünde defterine şu cümleyi kaydetmiştir: "Bugün Harbiye Nazırı zevcesi Naciye Sultan bu harp ne zaman bitecek diye benden soruyordu", 8 Şubat 1918. Keza Nigâr Hanım Hilâl-i Ahmer, Cemiyet-i Hayriye, Esirgeme Derneği başta olmak üzere dönemin bazı cemiyet faaliyetleri hakkında da değerli bilgiler kaydetmiştir.

Bu günlük tıp tarihi araştırmacıları için de önemli olabilir. Doktor Zambako, Doktor İlyas Paşa, Doktor Horasancıyan ilk anda dikkat çekmek üzere dönemin pek çok hekimi ile bu sayfalarda karşılaşıyoruz. Kimi eve davet edilen kiminin muayenehanesine gidilen bu doktorlar nezle, öksürük ve ses kısılmasından kalp rahatsızlığına; romatizma ve siyatikten sarılığa, gastritten kansızlığa, bronşitten tifüse kadar pek çok hastalığı tedavi etmek için uğraşırlar. Ev ilâçları kadar kuru boynuz çekirtmek, kurşun döktürmek, şeyhe ve hocaya okutturmak, hatta Musevi Behor Levi'ye "baktırmak", gelincikçiye baş vurmak gibi alternatif tedavi yöntemleri ve inanışlar da sayfalar arasında görülür. Nigâr Hanım'ın günlüğünde adı geçen az ya da çok ciddi pek çok hastalığın arasında en dikkat çekici olan 1 Ekim 1889 itibariyle "Hindistan taraflarından" İstanbul'a kadar gelmiş salgını göstermesi yönüyle deng hummasıdır.

Bu günlük müzik tarihi bakımından da önemlidir. Nigâr Hanım'ın günlüğü sese dönüştürülse sayfalar arasından piyano notaları yükselir; kanun, ud, def, gitar, mandolin, flüt, lağuta, keman da buna eşlik eder. Nigâr Hanım alaturka parçaların adını nadiren kaydetmiştir ancak çok sayıda opera parçasının adı, valsler, polkalar, mazurka ve kadriller dönemin müzik repertuarı hakkında fikir verir. Ünlü piyano hocaları olarak Cosmi Devlet, Géza Hegyei, Henri Furlani dikkat çeker. Bimen řen görüntüye girerken hanende ve sazandelerin bir kısmı ismen zikredilir.

Bu günlük ünlü Türkologlar Kunoş ve Vambery başta olmak üzere dönemde yolu İstanbul'dan geçen ve Osman Paşa'nın çevresine giren Macarlar ve Macar kültürü hakkında da zengin malzeme taşır, keza dönemin Avusturya-Macaristan, İtalyan, Alman, özellikle İran sefaret çevrelerine ilişkin tanıklıklara da sahiptir. İtalya Veliahdı Victor Emmanuel, Alman İmparatoru Kayzer II. Wilhelm ve İmparatoriçesi İstanbul'da görünürken Osmanlı bürokratları da eksik değildir.

Nigâr Hanım'ın boşanma sürecine ilişkin ayrıntılar hukuk tarihi bakımından ilgi çekicidir. Toplumsal tabakalaşma, sınıflar arası ilişkiler, hizmetçi katmanı karşısındaki tavır, halk ve avam ayrımı, seçkincilik, modernleşme sürecindeki pratikler gibi pek çok ayrıntı günlüğü sosyolojik açıdan önemsenir hale getirir. Diğer yandan Nigâr Hanım romantik birey olarak kendisini gerçekleştirmiştir ve günlük, toplumsal cinsiyetçi söylem bakımından da yeterince zengindir, feminist düşünce ve kadınlık hallerinin tarihçesine ilişkin olarak birinci ağızdan eşsiz bir belgedir.

Benim kanımca ise bu günlüğün en zengin yanı titizlikle kaydedilmiş şahıs kadrosudur. Dönemin pek çok ismiyle Nigâr Hanım'ın daha baba evinde başlayan salı kabullerinde, Nişantaşı'ndaki konağın salonunda veya herhangi bir günde ve gecede karşılaşmak mümkündür. Recaizade Mahmut Ekrem, Paris

Sefiri Salih Münir Paşa, Maarif Nazırı Münif Paşa, Özbekler Tekkesi Şeyhi Süleyman Efendi, Ebüllisan Şükrü Efendi, Muallim Hayret Efendi, Vambery, Kunoş, Thoman, Popper, Baron de Hobe, İran sefiri Muhsin Han, Faik Ali, Ahmet Rasim, Rüşdi Bey; Fehime Sultan, Naciye Sultan, Hatice Sultan başta olmak üzere sultan hanımlar, Prens Burhaneddin Efendi ve karısı Nazlıyar Hanım bu simaların arasında belirir. Müslüman, Musevi, Hristiyan; Türk, Ermeni, Rum, Yahudi, İtalyan, Fransız, Alman, Kafkasyalı, Rus, Macar ve daha pek çok milletten, dinden, cemaatten ama hemen hepsi seçkin tabadan bir yığın şahıs, bir o kadar da aile yıllar boyunca günlüğün sayfaları arasından gelir geçer ve önemli olan şu ki hepsi hayatın içindedir.

Bu sayfalar arasında Macar Türkolog Kunoş'un *Türk Halk Edebiyatı*'nda kaydettiği üzere Nigâr Hanım'ın annesinden masal derlediği geceyi fark etmek, *Diyorlar ki*'de yer alan mülakatını yapmak üzere Nigâr Hanım'ın konağına gelen Ruşen Eşref'i tanımak, E'lerden birinin yanına yıllar sonra düşülmüş bir nottan bu kişinin Recaizade Mahmut Ekrem olduğunu anlamak, "Yadigâr" şiirinin Ekrem için yazıldığını çıkarmak, üstü kapalı geçilen ve asıl hacmi imha edilmiş defterlerde kalan bir aşk hikâyesini yine yıllar sonra kaydedilmiş bir iki cümleden hareket ederek çözmek, Nigâr Hanım'ın göz göre göre aynı hatayı ikinci kez tekrarladığını görerek o bugün yaşıyormuş gibi üzülme, Süleyman Nazif için sarf edilmiş imalı bir cümleye gülümsemek (Kabahati çok büyük çünkü hiçbir vakit benim olmayacak); hanım sultanlarla, şehzadelerle, veliahd ve krallarla, Sultan Reşad'la ve Enver Paşa'yla karşılaşmak, kendisi görüntüye hiç girmese de II. Abdülhamid'in gölgesini sayfalar arasında daima hissetmek; Abdühak Şinasi Hisar'ın annesi Neyyir Hanım'ı bulmak ama Tevfik Fikret'i bu salonda boş yere aramak, birkaç yıl sonra havağazı musluklarını açacak olan Sadullah Paşa'nın kendisini değil ama *Efsûs* için gönderdiği bir tebriknameyi görmek; bunların hepsi eşsiz değerdedir.

Fakat bu günlüğün benim kanımca en dokunaklı kısmı I. Cihan Harbi'ne denk düşen sayfalarıdır. O yıllarda Nigâr Hanım'ın kişisel yalnızlığı ve mutsuzluğu bir milletin kaderiyle örtüşür ve kişisel felâket büyük felâketin içinde erimeye başlar. Nigâr Hanım imparatorluğun büyük yaşamının farklı çevrelerden bireylerin yaşamına nasıl yansıdığını göstermesi yönüyle çok keskin bir örnektir. Bir hayattan bir başka hayata geçilirken aradaki zıtlığın Nigâr Hanım'ın yaşamının temel ilkesini belirleyen romantizm ve seçkincilik üzerinde yarattığı deformasyon bu değişimin en trajik yönünü oluşturur.

Ömrü boyunca aristokratik değerlere ve yaşam pratiklerine bağlı olarak; toplanması için saatler gereken mutantan giysiler içinde, hükümdarlar, veliahdlar, sefirler, sultan efendiler ve prenseslere kadar genişleyen çevresinde; konaklar

ve yalılarda yaşamış olan meşhur bir kadın bu yıllarda yokluğu da kıtlığı da tecrübe etmeye başlar. Bu son yarıda Nigâr Hanım da vatanının bütün fertleri gibi pahalılık ve karaborsayla yüz yüze gelir, harp zenginlerinden tiksindir. O da hazmedemediği vesika ekmeğinden şikâyet eder, bazen onu da bulamaz; bir kıyye pirince muhtaç kalır, boş un torbalarının saklanması gereken bir şey olduğunu fark eder. Naciye Sultan'ın özel bütçesinden kendisine bağlanan maaştan hicap duyarken onun da kesildiğini görür. Vatani için ağlarken bir yandan da felç olmuş bir ulaşım sitemi içinde vergi ödeme, maaş kovalama, yakacak ve yiyecek temin etme derdine düşer. Bütün bunları gün gün seyrederiz. O ise mahrumiyetlerinden bütün şikâyetine rağmen yine de öncelikle “Askercikler ölmesin” demektedir ve bütünüyle bireysel ve romantik bir şiirin sahibi o yıllarda belki de en zayıf eserinden kendisine bir kimlik biçmiştir. *Efsûs* şairesi *Elhân-ı Vatan* şairesine dönüşüvermiştir.

Artan hastalıklar, giderek kapısının daha az çalınması, bu defa sadece kalbî değil gerçek bir yalnızlığın süreğinde harp hastalığı tifüs nâm-ı diğer lekeli humma, romanstan gerçeğe devrilen bu hayatın son darbesi olur. Nigâr Hanım'ın romantik idealleriyle hiç uyuşmayan bir ölümdür bu ama tam olarak bu uyuşmazlık yüzünden Nigâr Hanım'ı betimleyen üçüncü ikondur. Şair Nigâr Hanım yaşamak-feracesi ve edebi salonu kadar kendisine bir haşereden bulaşan tifüsüyle de bir bütündür ve bu haliyle imparatorluğun mikro ölçekte aynasıdır.

***

Son olarak, neredeyse otuz yıl üzerine yeniden Nigâr Hanım'a dönerken kendi duygularıma da değinmek isterim. Çünkü Şair Nigâr Hanım hakkında bir doçentlik tezi hazırladığım süreci hâlâ hayatımın en mutlu yılları arasında addederim. El ayak çekildikten sonra sabahlara kadar dalgaların uğultusuna, burgusundan velveyleyle çözülen tomurcuğun sesine kulak vere vere muazzam hacimdeki bir günlüğün üzerinden harf harf geçerken çoğu kez yıldızların başımın üzerinde döndüğünü zannederdim.

Bir yaşamın mihraksız duygusallığı arasında ilerlerken bir kadın olarak diğer bir kadının sırlarına vakıf olmak gibi onun bir iç dökümünden daha fazlası olan satırlarını onca yıl üzerine okuyan ilk kişi, tek kişi olmak da benim o zamanlar kolay baş edebileceğim ayrıcalıklar değildi. Nitekim soğukkanlı bir tez yazmam beklenirken ruhumun kamaşması yönümü kolayca kaybetmeme sebep oldu. Bu mukabil duygusallıktan “Nigâr Hanım, Sevgili” hikâyesini yazarak kurtulabildim ancak. Ya da ben öyle zannettim. Çünkü tezimin en çok eleştirilen yanı denemeye hatta hikâyeye kayan üslubu olmuştu. O zamanlar

kolay kabullenemediğim bu eleştiriyi şimdi kabul ettiğimin delili ise Şair Nigâr Hanım'ı (1998) şu günlerde yeniden gözden geçiriyor oluşumdur.

Günlüğü okumaya başladığımda Nigâr Hanım'ın yaşı benden hayli gençti. Ben otuzlu yaşlarımdaydım o ise günlüğünü yazmaya yirmi beş yaşında başlamıştı. Son sayfayı okuyup başımı kaldırdığımda ben hâlâ otuzlu yaşlarımdaydım onunsa yaşı benimkini hayli geçmişti. Oysa aradan çok uzun zaman geçti ve şu satırları yazan ben artık Nigâr Hanım'ın öldüğü yaştan bile biraz daha yaşlıyım. Zaman aramızda bir tevatüre dönüştü neticede.

O tevatürün içinde her şey bittiğinde, birer mikrofilmden baskısı alınarak acemice ciltlenmiş günlükleri, onca gazete ve dergi fotokopisini, bir o kadar mektubun kopyasını ve daha bir sürü kâğıdı arşive kaldırırken Nigâr Hanım'ın bende bir anıya dönüşmesi, bir fotoğraftan ibaret kalması hep gücüme gitti. Edebiyatın akademisinden romanına, hikâyesine yelken açtığım yıllarda bile günlükleri bir gün bütünüyle ve bugünkü harflerle yayımlamak içimde hep bir rüya olarak kaldı. Ama olmadı. Rüyamı gerçekleştirmek Zeynep Berктаş'a nasip olurken bana da "hisse-i muhabbet", bir Önsöz yazmak ve metni notlandırmak düştü.

Uzun yıllara yayılan bu zahmetli uğraşta Zeynep Berктаş'ın gösterdiği özene ben tanığım ve her şeyden önce bir rüyayı gerçekleştirdiği için kendisine teşekkür borçluyum.

N. Nazan Bekiroğlu
Trabzon, Şubat 2021

GİRİŞ

Ara Nesil döneminde eser veren Şair Nigâr Hanım (1862-1918) Tanzimat sonrası Türk edebiyatında yeni şiirin ilk örneklerini veren kadın şair sayılmaktadır. Şiir yanında hikâye, tiyatro, makale, günlük türlerinde de eserler kaleme almıştır. Makbule Leman, Fatma Aliye, Emine Semiye Hanım'la beraber Tanzimat sonrasında yeni tarzda eser veren kadınlar dairesi içinde yer almış, yazdıkları başta Ahmet Mithat Efendi olmak üzere kadın yazarları destekleyen edipler tarafından ilgiyle karşılanmıştır.

Nigâr Hanım'ın babası Macar Osman Paşa'dır. Babası vasıtasıyla Batı'nın kültür değerlerine ve Batı tarzı yaşantıya aşina olan Nigâr Hanım, kültürlü ve muhafazakâr bir insan olan annesi vasıtasıyla Doğu'ya has değerleri de tanıma imkânı bulmuştur. Nigâr Hanım kendi hayatında bu iki medeniyet dairesi arasında durur. Batılı değerleri benimsediği gibi Doğu'ya has değerleri de ihmal etmeden, kendi hayatında bunlar arasında bir denge kurabilmiştir. Batı musikisini çok iyi tanıyan, çok iyi derecede piyano çalan Nigâr Hanım aynı zamanda kanun çalmayı da öğrenmiş, piyanosunda alafanga parçalar kadar alaturka parçaları da icra etmiştir.

Nigâr Hanım'ı farklı kılan bir nokta da Türk edebiyatında en uzun günlük sahibi kadın yazar unvanını elinde bulundurmasıdır. Nigâr Hanım 25 yaşında başladığı günlük tutma alışkanlığını hayatının sonuna kadar devam ettirmiş ve ölümünden sonra kendi hayatına delil olacak defterlerini geride bırakmıştır. Oğulları tarafından, ölümünden 50 yıl sonra açılması kaydıyla Âşiyân Müzesi'ne teslim edilen Nigâr Hanım'ın günlüklerinden farklı kaynaklarda hep bahsedilmiş, bunlardan yapılan bir seçme yine oğulları tarafından *Hayatımın Hikâyesi* adıyla 1959 yılında yayımlanmıştır. Günlükleri kamuoyuna asıl tanıtan, Nigâr Hanım hakkında bir monografi hazırlayan Nazan Bekiroğlu olmuştur. Bekiroğlu'nun *Şair Nigâr Hanım* (1998) adlı eserinden sonra günlüklerin muhtevası günümüz kamuoyunun da dikkatini çekmiştir. Ancak günlükler okunarak hazırlanan bu eserde geniş ve karakteristik alıntılar yer almakla birlikte defterlerin bir bütün halinde ve yeni harflerle yayımlanması bir ihtiyaç

olarak kendisini ayrıca hissettirmiş, başta Selim İleri olmak üzere pek çok yazar ve akademisyen bu günlüklerin yayımlanması gerektiğine işaret etmiştir. *Şair Nigâr Hanım Günlük* adlı bu çalışma söz konusu ihtiyacın bir sonucu olarak başlamış, kültür ve edebiyat dünyasına orijinal bir katkı sunmak amacıyla uzun yıllara yayılarak hazırlanmıştır.

Çalışmanın başlangıcında günlüklerin Aşiyân Müzesi'nden alınmış ve Nazan Bekiroğlu arşivinde mevcut mikrofilmden fotokopi nüshaları fotoğraflanmak suretiyle dijital ortama aktarılmış ve o pozlar üzerinden okumaya başlanmıştır. Fotokopinin kopyası niteliğindeki defter sayfalarını okumak ve akabinde defalarca mukabele etmek çalışma sürecini yıllara yaymıştır. Yakın zamanda metinlerin Atatürk Kitaplığı tarafından dijital ortama aktarılarak okuyucunun hizmetine açıldığını da burada belirtmek gerekir (<https://katalog.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?aTumu=nig%C3%A2r%20g%C3%BCnl%C3%BCk>).

Toplamda 20 defter olduğu kabul edilen bu günlüğü Nigâr Hanım'ın küçük oğlu Salih Keramet Nigâr'ın, annesinin ölümünden sonra numaralandırdığı görülür. Söz konusu numaralandırmadan bazı defterlerin eksik olduğu anlaşılmaktadır. Eksik defterlerin sayısı tartışmalıdır ancak Salih Keramet Nigâr'ın numaralandırması doğrultusunda ve 20 defter kabulü ile bakıldığında Nigâr Hanım'ın günlüklerinden 9, 10, 11, 12, 14, 16 ve 19. Defterler mevcut değildir. Böylece mevcut 13 deftere mukabil 7 eksik defterden söz etmek gerekir. Bu çalışma mevcut defterlerden yola çıkarak ve Salih Keramet Nigâr'ın numaralandırması esas alınarak şekillendirilmiştir.

Nigâr Hanım'ın mevcut defterleri orijinal metin üzerinden 1628 sayfalık bir hacme sahiptir. Hacimli olan bu külliyatın kendi içinde gruplandırılarak iki cilt halinde ve aynı zamanda yayımlanması başlangıçtan itibaren planlanmıştır. Buna göre kronolojik olarak bir bütün oluşturan ilk sekiz defter I. Cilt, geri kalan ve yine kendi içinde bütünlüğü olan beş defter de II. Cilt olarak Timaş Yayınları'na yayım programına alınmıştır. Ancak araya tüm dünyayla birlikte ülkemizi de derinden etkileyen pandemi sürecinin girmesi çalışmamızı da olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca okunması tamamlanmış olmakla birlikte son defterlerdeki silik satırların veya sayfaların doğrudan orijinal nüshadan onaylanması gibi bazı arşiv ve kütüphane çalışmaları yerine getirilememiştir. Bu sebeplerden dolayı programda değişikliğe gidilerek önce I. Cildin ardından II. Cildin yayımlanması tercih edilmiştir.

Defterler yayıma hazırlanırken metnin dilini sadeleştirmek ve külliyattan seçme yapmak gibi seçenekler gözden geçirilmiştir. Nigâr Hanım'ın sayfalarında bugün için iyice eskimiş olan dil ve üslup, bazı günlerin monoton tekrarı, özellikle ilk sekiz defterde uzun ve bazen anlatım bozukluğu içeren cümleler ilk

anda bu seçeneği cazip kılmıştır. Ancak her hayatın bütünüyle okunduğunda kendisi olacağı düşüncesi ağırlığını hissettirmiş ve sonuçta günlüklerin hiçbir kısaltma ve sadeleştirmeye başvurmaksızın, olduğu gibi basımına karar verilmiştir. Böylece öncelikle akademik araştırma yapacaklar için anlamlı olan otantik bir baskı esas alınmıştır. Bununla birlikte her cildin arkasına eklenen sözlükçeler ile metnin her okuyucu için anlaşılabilir kılınması amaçlanmıştır.

Günlüklerin dışında, I. Cildin başında Nigâr Hanım'ın hayatının ilk 25 yılını kendi ağzından aydınlatan bir anı risalesi sayılabilecek “Mukadderât” isimli metin yer almaktadır. Bu metnin bir kısmı *Hayatımın Hikâyesi*'ne “Alnımın Yazısı” başlığıyla alınmıştır. Nazan Bekiroğlu arşivinde bir kopyası bulunan el yazısı bu metin de günlük için benimsenen gerekçelere uygun olarak sadeleştirilmeden ve kısaltılmadan günümüz harflerine çevrilmiştir. Bunu takiben Nigâr Hanım'ın ilk sekiz defteri günümüz harfleriyle takdim edilmiştir.

Günlüklere baktığımız zaman Nigâr Hanım'ın hayat hikâyesini 25 yaşından itibaren takip etme imkânı buluruz. Nigâr Hanım'ın günlük tutmaya babası tarafından teşvik edildiği anlaşılmaktadır. Babasının bu teşvikinde Nigâr Hanım'ın, ruhunda biriken acıları yazmak yoluyla dışarı atacağı düşüncesinin varlığı fark edilir. Gerçekten de hayatı boyunca günlükler Nigâr Hanım için bir dert ortağı olur, kimseye anlatamadığı isyanlarını onunla paylaşır, yazarken yalnızlığını unutma imkânı bulur. Nigâr Hanım günlüğünü düzenli olarak babasına okur. Böylece babası ona hem günlük yazma yoluyla rahatlama imkânı sağlamış hem de ruhundaki değişimleri yine günlük yoluyla gözleme imkânı bulmuştur.

İlk sekiz defterde en çok söz konusu edilen şey Nigâr Hanım'ın, eşi İhsan Bey'den gördüğü haksızlıklar ve baba evine döndüğü zamanlarda çocuklarından ayrı kalmanın verdiği derin acıların etkileridir. Nigâr Hanım'ın eşi İhsan Bey günlükte çizilen portreye göre tutarsız, sorumluluk sahibi olmayan, ablası Besime Hanım'ın etkisinde kalan bir insandır; ne Nigâr Hanım'a ne de çocuklarına acır. Nigâr Hanım onu birkaç defa çocuklarıyla bir arada olmak için affeder, her şeye rağmen kendisini hâlâ sevmektedir. Fakat her teşebbüsünün sonunda değişmeyen bir İhsan Bey görerek yine baba evine dönmek, yanında kalan evlâdı Münir'le teselli bulmak zorunda kalır. Nigâr Hanım yapı olarak kin tutmaz, dostlarına kırılmaz. Hayatta affedemediği tek insan İhsan Bey'i etkileyerek evliliğini mahveden ve çocuklarına hasret kalmasına sebep olan görümcüsü Besime Hanım'dır.

Nigâr Hanım'ın günlükleri onun şahsi meseleleri yanında İstanbul'un sosyal hayatı, devrin önemli isimleri ve olayları hakkında da ayrıntılar taşır. Günlüklerde Nigâr Hanım'ın sosyal çevresini görme imkânını da buluruz. Yerli

ve yabancılardan oluşan bu çevre çok renklidir. Nigâr Hanım onlarla musiki icra eder, edebi eserler okur, entelektüel sohbetler yapar, bu zengin ziyaretler karşılıklı olarak devam eder. Nigâr Hanım'ın günlüklerden takip ettiğimiz çevresi şöyledir:

1. Aile çevresi
2. Babası dolayısıyla veya farklı vesilelerle tanıdığı devlet erkânı
3. Madam Garos'un mektebinde tanıştığı ve ömür boyunca görüştüğü bazı arkadaşları
4. Yabancı elçiliklerin mensupları
5. Başta baba tarafından Macar akrabaları olmak üzere İstanbul'a gelen yabancı isimler
6. Ders aldığı yerli ve yabancı hocalar
7. Doktorlar başta olmak üzere tanıştığı ve sonra ailece görüştüğü isimler
8. Yerli ve yabancı müzisyenler
9. Yerli ve yabancı edipler

Bu liste Nigâr Hanım'ın çok hareketli bir cemiyet hayatına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Avrupa kökenli bir zât olan babası, aile dışından itimat ettiği erkeklerin Nigâr Hanım'la görüşmesine izin vermiştir. Bu sayede Nigâr Hanım geniş bir sosyal çevrenin içinde bulunur. Bazı Batılılar ismini duydukları Nigâr Hanım'ı tanımak için bizzat randevu alarak ziyaretine gelirler. Kandiller ve bayramlar başta olmak üzere özel günler çok kalabalık geçer. Nigâr Hanım'ı çeşitli düğünlere giderken görürüz. Düzenli olarak ziyaret ettiği tanıdıkları vardır. Hepsinden saygı görür. Bazen çevresindeki erkekler ondan farklı bir ilgi bekler, evlilik teklifinde bulunurlar ancak Nigâr Hanım bunları reddeder. İhsan Bey'le iki kez evlenip boşanan Nigâr Hanım'ın hayatına başka bir evlilik girmez.

İlk sekiz defterde Nigâr Hanım'ın günleri cemiyet hayatının dışında da çok yoğun geçer. Zamanının büyük bölümünü babası ve annesinin bakımı doldurur. Özellikle annesi, oğlu Ali'nin feci bir kaza sonunda ölümünü takiben kendisini toparlayamamış, ciddi hastalıklarla baş başa kalmıştır. Nigâr Hanım evin bütün işlerine nezaret eder, yeni bir ev kiralanacağı veya yaz mevsimi için Boğaz'a gidileceği zaman organizasyonu sağlar. Bu arada Rumca ve Almanca derslerine devam eder. Piyano derslerini de aksatmaz ve alıştırmalarını titizlikle yapar. Bazen 3-4 saat boyunca piyano çaldığı görülür. Madam Garos'un mektebinde öğrendiği resim çalışmalarına da ağırlık verir. Dostlarının resimlerini yaparak onlara hediye eder. Dikiş ve nakış da meşgaleleri arasındadır. Bazen kıyafetlerini kendisinin diktğini veya biçerek terziye gönderdiğini görürüz. İlgilendiği bir başka şey Beyoğlu'na giderek alışveriş yapmaktır. Bunların yanı sıra Kâğıthane,

Göksu mesireleri ve Boğaz'da sandalla gezinmek de hoşlandığı etkinlikler arasındadır.

Günlüklerin bir başka önemi Nigâr Hanım'ın yazı hayatını takip etme imkânı vermesidir. Özellikle *Efsûs I* ve *Efsûs II* nin yayım macerasına, Nigâr Hanım'ın yurt içi ve yurt dışında gördüğü ilgiye bu defterlerde yer verilir. Gördüğü ilgi Nigâr Hanım'ın yazma cesaretini besler. Yazmak isteyen diğer kadınlara da örnek olur. Özellikle kadınlar tarafından eserlerine yazılan nazireler Nigâr Hanım'ı mutlu eder. Sonuçta Nigâr Hanım'ın günlükleri içerdiği kişisel hikâye kadar sosyal, tarihi, edebi zenginlikle de dikkat çeker.

Günlükler yayıma hazırlanırken külliyatın geniş hacmi, geniş bir zaman aralığında Nigâr Hanım'ın yazma alışkanlıklarındaki değişimler, yer yer cümle yapısındaki bozukluklar, noktalama ve imlâdaki tutarsızlıklar, eski harfli metinlerin çeviri yazımındaki teamüllerin değişkenliği bazı ilkeler belirlemeyi gerektirmiştir. Buna göre:

Hiç okunamayan veya kâğıdın fiziksel hasar taşıdığı yerlere denk düşen kelimeler [?] ile gösterilmiştir.

Okunuşu şüpheli kelimelerin sonuna “?” koyulmuştur.

Yazım yanlışı taşıdığı düşünülen kelimeler dipnotta tartışılmış, en uygun okuma önerilmiştir.

Harf ya da takı eksiği bariz olan kelimeler, bunlar köşeli parantez içinde eklenerek okunmuştur.

Anlamı tamamlamak gayesiyle köşeli parantez içinde kelime eklemek yoluna gidilmemiş, ancak çok gerekli durumlarda bu yol tercih edilmiş veya dipnot düşülmüştür.

Eski harfli kelimelerin okunuşunda ve imlâsında mümkün mertebe *Kubbealtı Lugatı-Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'e uyulmuştur. Bununla birlikte günümüzde hâlâ yaşayan kelimelerde düzeltme imi, hemze, ayın gibi işaretler gösterilmemiştir. Düzeltme imi, inceltme işlevi taşıdığı yerlerde ise gösterilmiştir.

Nigâr Hanım'ın günlüğünde özellikle ilk sekiz defterde çok sayıda Fransızca terim ya da kelime Latin harfleriyle yazılmıştır. Bunlar italik olarak gösterilmiş, anlamları ilk geçtiği yerde köşeli parantez içinde ve mümkün mertebe isimler yalın, fiiller mastar halde olmak üzere verilmiştir. Çok anlamlı kelimelerden sadece bağlama en uygun olanı seçilmiştir.

Günlükte yine Latin harfleriyle yazılmış çok sayıdaki yabancı özel isim de italik olarak gösterilmiştir. Bu özel isimlerin bir kısmı Nigâr Hanım tarafından eski harflerle yazılırken zaman zaman parantez içine alınmış, bazıları alınmamıştır. Günlüğün kendi içinde değişkenlik gösteren bu tavır olduğu gibi korunmuştur.

Nigâr Hanım tarafından aynı yabancı özel isim zaman zaman Latin harfleriyle farklı eski harflerle farklı imlâyla yazılmıştır. Bunlar metinde olduğu gibi korunmakla birlikte eşleştirilebilenler dipnotta gösterilmiştir.

Nigâr Hanım Latin harfleriyle yazılmış özel isimlere ve Fransızca kelimelere eski harflerle çekim eki getirirken kelimenin bazen okunuşunu bazen yazılışını esas almıştır. Bu çalışma boyunca tutarlılığı sağlamak adına ekler kelimenin okunuşu esas alınarak kullanılmıştır.

Özel isimlerin kısaltması olarak kullanılan majisküllere gelen eklerde de Nigâr Hanım'ın bazen harfin bazen ismin fonetik değerini esas aldığı görülmektedir. Örneğin kimliği bilinen *S. M.* (Salih Münir) Nigâr Hanım tarafından *S. M'*in şeklinde ek almaktadır. Bu çalışmada da Nigâr Hanım'ın tasarrufuna uyulmuş, kimliği bilinmeyen baş harflerin ise günümüzdeki ses değeri esas alınmıştır.

Nigâr Hanım'ın özellikle ilk sekiz defterdeki bazı cümlelerinde anlatım bozukluğu, özne yüklem uyumsuzluğu vardır, bunlara dokunulmamıştır.

Paragraf düzeni olduğu gibi korunmuştur.

Nigâr Hanım noktalama işaretlerinin kullanımında tutarsızdır ve bu tasarruf kendi içinde de değişiklik göstermektedir. Örneğin ve'den önce veya sonra virgül koymakta, cümle ortasında “!” ve “?” kullanmakta, bugün standart noktalama yeri olmayan “...?” “...?!..” gibi noktalama işaretleri kullanmaktadır. Keza “:” çok yerde bugünkü işlevinden farklı olarak kullanılmıştır. Tırnak işareti nadiren ve tutarsız olarak görülür, olanlar da bugünkü işlevini taşımaktan genellikle uzaktır. Bu işaretler olduğu gibi korunmuştur. Ancak cümlenin anlamını kaybettiği durumlarda asgari düzeyde tutmak kaydıyla noktalama işaretleri ilâve edilmiş, yine çok uzun ve anlamı düğümlü cümlelerde Nigâr Hanım'ın nokta işlevi yükleyerek kullandığı “,” “;” gibi imler noktaya çevrilmiştir. Özellikle cümlelerin noktasız, virgülsüz satırlarca sürdüğü “Mukadderât” metni bu yönden işlem görmüştür.

Nigâr Hanım sık sık “...” kullanmakta, duygu değeri yüklediği ve bazen bir hatta iki satır boyunca süren sıralı noktalara yer vermektedir. Bunlardan “...” olduğu gibi korunmuş, satır boyunca süren sıralı noktalar ise on noktada sabitlenerek gösterilmiştir.

Günlüklerden koparıldığı anlaşılan eksik sayfalar [.....] ile işaret edilmiş, ayrıca dipnotta tartışılmıştır.

Nigâr Hanım'ın, günlüğünü sonraki zamanlarda okuduğu ve farklı kalemlerle düzeltmeler, eklemeler, karalamalar yaptığı görülmektedir. Bunlardan harf ve ek düzeltmeleri sayıca epey fazladır ve gösterilmesi mümkün değildir. Ancak kelime değişikliği içerenler için dipnot düşülmüştür.

Yine farklı zamanlardaki okumalarında Nigâr Hanım'ın farklı bir kalemle metne bazı cümleler veya paragraflar eklediği, *E, O, T, Dj.* gibi birtakım majisküllerin kimliğini açıkladığı görülmektedir. Bunlardan isim açıklamaları metindeki yerinde ve satır üstü hizasında yazılarak ayrıca dipnotta gösterilmiş ancak metnin orijinaline uygun olarak Nigâr Hanım majiskül kullanmaya devam ettiği müddetçe bu tavra uyulmuştur. Örneğin *E*'nin kimliği farklı zaman okumalarından birinde “Ekrem Beyefendi” olarak açıklanmış olmakla birlikte, günlükte bir süre daha *E.* olarak görünen majiskül olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Cümle veya paragraf hacmindeki ilâveler ise italik dizilerek orijinal sayfadaki yerine ve varsa atıf noktasına uygun olarak metin içinde gösterilmiştir.

Nigâr Hanım majiskülleri yazarken harfin yanına nokta işaretini bazen koymakta bazen koymamaktadır. Tutarlığı sağlamak adına bütün majisküller nokta ile bitirilmiş, kesme imi kullanılan durumlarda nokta, yerini bu işarete bırakmıştır. Örneğin *E.* teşrif etti; *E'yi* intizâr ettim.

Nigâr Hanım tarafından parantez içine alınmış özel isimlere gelen ekler için ayrıca kesme imi kullanılmamıştır.

Nigâr Hanım ilk altı defterinin sayfalarını numaralandırmış, 7. ve 8. defterlerin sayfalarına ise numara vermemiştir. Bu iki deftere de yazılı olan ilk sayfadan itibaren tarafımızca numara konulmuştur. Sayfa numaraları metinde // arasında gösterilmiştir.

Nigâr Hanım'ın bazı sayfa numaralarını mükerrer yazdığı, bazılarında atlama yaptığı veya geride kalmış bir numaradan devam ettiği de görülür. Orijinal metinle bağlantıyı koparmamak adına bu numaralandırmalara sadık kalınmış ancak durum hakkında dipnotta bilgi verilmiştir.

“Mukadderât” ve günlükte Rumi tarih kullanılmış, doğum, ölüm, boşanma gibi çok önemli olaylar için Hicri tarih de verilmiştir. Bunların Milâdi karşılığı yanında köşeli parantez içinde gösterilmiştir ve çeviride Türk Tarih Kurumu'nun *Tarih Çevirme Kılavuzu*'nun internet nüshası esas alınmıştır (<https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>).

Günlükte alaturka saat kullanılmış olmakla birlikte bunların çevirisi yoluna gidilmemiştir.

Nigâr Hanım'ın günlüğü müzik ve edebiyat alanındaki eser isimleri bakımından zengindir ancak bunların yazımında da tutarsızlık vardır. Bazı eser isimleri parantez içine alınmış bazıları alınmamıştır. Eser isimlerinin gösterilmesinde günümüz akademik teamüllerine uyulmuş, matbu eser ve opera isimleri italik; şiir, makale, measure, şarkı isimleri tırnak içinde verilmiştir.

Her cildin sonundaki sözlükçeler hazırlanırken gerek Fransızca gerek Osmanlıca kelimelerin sadece bağlam içindeki anlamı esas alınmış, klasik lügat formasyonuna uymaya gerek görülmemiştir.

Tüm çalışmanın indeksi 2. Cildin sonunda yer alacaktır.

Öncelikle bu çalışmanın temeli, hocam Nazan Bekiroğlu'nun tavsiyesiyle atıldı ve her aşamasında verdiği muazzam destekle kisve-i tab'a büründü. O olmasaydı böyle bir eser ortaya çıkmazdı. Kendisine sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Akabinde bu süreçte her türlü sorularıma sabırla cevap vererek beni destekleyen hocalarım Prof. Dr. Ali Akyıldız'a, Prof. Dr. Murat Koç'a ve Kaan Durukan'a minnettarım.

Ayrıca bu uzun yolculukta ellerinden gelen yardımı esirgemeyerek bütün aşamalarda hep yanımda olan hemşirem Kadriye Kaymaz'a, Hüsniye Gülsev Koç'a, İsa Uğurlu'ya ve Timaş Yayınları editörü Seval Akbıyık'a hassaten müteşekkirim.

Son olarak bu eseri, uzun zamana yayılan çalışmam müddetince, ortaklaşa geçirilecek zamandan kendileri namına feragat eden sevgili aileme ithaf ediyorum.

Zeynep Berktaş
Eyüpsultan, 12 Mart 2021

/1/ Birinci Cild⁴

Fî 12 Kânunısanı sene 1302 [24 Ocak 1887] tarihiyle tahririne bed' eylediğim jurnalimdir.⁵

Taksim

Sabahleyin mutadım üzere *toilette*'imi⁶ [tuvalet] yapıp ve sütümü içtikten sonra bir buçuk saat kadar piyano talim ettim! Badehu validemin odasına gidip kendisi ve müsaferet suretiyle bizde bulunan teyzemle biraz müddet mükâlemeden sonra vakt-i zuhr hulûlü münasebetiyle taam edildi. Yemekten sonra ise sokağa çıkmak niyetinde olduğum hâlde havanın adem-i müsaadesi hasebiyle bittabi evde kalıp biraz dikiş dikerek ve gâh mütâlaa etmekte bulunduğum muharrir-i meşhur Midhat Efendi'nin⁷ âsâr-ı bergüzîdesinden olan *Hayret*⁸ nâmındaki romanı okuyarak akşam ettiğim gibi akşam üzeri dahi yine bir saat piyano talim eyledim. Zaman zaman elimdeki şeyleri terk ettirmek derecesinde zihnimi işgal eden muhâkemât ise şu merkezdedir! Âh benim

4 Nigâr Hanım ilk on beş defterinin en başında cilt numarası belirtmiş, 15. Defterden sonra bu bilgiyi vermekten vaz geçmiştir.

Salih Keramet Nigâr tarafından düşülen not: *1. Defter 25.1.1887'den 31.VII.1887'ye kadar.*

5 Nigâr Hanım günlüklerini "Jurnalim" olarak adlandırmaktadır.

6 Giyinip kuşanmak, kendine çeki düzen vermek anlamında günlüğe giren *toilette*, Nigâr Hanım'ın ilk sekiz defterinde en çok kullanılan Fransızca kelimelerden biridir ve genellikle güne başlamanın ilk eylemidir.

7 Ahmed Midhat Efendi: Günlükte en çok okunduğu görülen yazarlardan biri olan Ahmed Midhat Efendi'nin, özellikle ilk gençlik yıllarındaki Nigâr Hanım üzerinde güçlü bir edebi etkisi vardır. Diğer yandan çeşitli yazışmalarından ve kaynaklardan anlaşıldığı üzere ailece de tanışır, görüşürler; karşılıklı gece yatlarına gidilir, birlikte mehtaba çıkılır, Ahmed Midhat'ın torunlarından birine Nigâr adı verilir. Bununla birlikte Ahmed Midhat Efendi mevcut günlüklerde görüntüye giren biri değildir. Muhtemelen tanışma ve görüşme süreçleri eksik günlüklere denk gelmiştir.

8 *Hayret*: Ahmed Midhat Efendi'nin 1885'te yayımlanan romanı.

emelim pek meşru ve pek tabii'l-husûl bir emelimdir. O emel ise bir *bon ménage* [mesut aile] teşkil etmekten ibarettir! Âyâ o bana nasip olacak mı? Heyhât ufk-ı ümidim sislerle mestûrdur. Kendimi mevkian, ilmen ve hüsnen hemcinsimin ve akrânımın mâdûnunda görür isem de vicdanen pek çoklarının mâfevkinde görürüm ve ona binaen bu dâr-ı fenanın saadeti demek olan öyle bir nimete niçin kesb-i istihkak ve liyakat edemiyorum diye düşündükçe talih-i nâ-sâzımın adem-i müsaadesine hayrette kalır ağlarım! İşte şimdi bu jurnalimi yazarken dahi ağlıyorum... Beni her sitem-âmiz söz ağlattığı gibi her müşfikane nigâh dahi ağlatıyor. Başkaları üzerinde hiç tesiri olamayan en ufak şeyler bile beni saatlerce eşk-rîz-i matem eder, kalb-i hassasımı delik delik deler! Bütün bunlara bâis nedir bilir misiniz? Zavallı acıklı mevkiim. Bu dehr-i denîde kendimin hiçbir kimsenin azizî, muhibbi olmadığını gördükçe, kesret-i âlâm ile meyûs kaldıkça acaba efkârıma neler hücum etmez? /2/ O gibi hissiyât-ı müthişenin mağlûbu kaldığım zamanlarda tevellüdümünden bu âna değin her hususta nazar-ı himâyet-kârâne ve eltâf-ı harikulâdesiyle mütenaim olduğum sevgili pederim, validem ile üç tane ciğerpârelerimin hayalleri der-ân karşımda teşahhus ederek bana.....⁹ tesliyet-bahş olurlar. İşte bugün yine mağlub-ı ye'sim! İndimde hakikaten kıymetsiz ve ehemmiyetsiz kalan bu hayatı ne yolda bitirmek lâzım geldiğini düşündüğüm sırada kendimi ilelebed girdâb-ı âlâm içinde görmektense bî-lüzûm olan bu vücud-ı nâ-tüvânımı emvâc-ı bahr arasına yuvarlayıvermek daha makul olduğunu kendi kendime tasdik eyliyorum! İşte bu muhâkemât benim kendi kendime karşı yaptığım *confession*'dur [itiraf]. Bir sâmi-i müdekkik benim bu gibi hayâlâtımı işitse ihtimal ki küfrân-ı nimet ettiğime kail olur! Hâlbuki ben o âkılı kendi fikrinde hür bırakmakla beraber bir de kendim gibi felâket-dîdelere sorarım ki hangi nokta-i nazardan bakarlar ve muhâkemâtımı ne yolda telakki ederler. Vakia hayatın bir nimet olduğunu bilmeyecek kadar humakadan değilim; ancak o hayattan istifade ettikçe onun kıymeti, saadeti nazarlarda teâlî eder. Yoksa benim gibi talihinin ez-her-cihet adem-i yâverîsinden dilgîr olanlar onun kıymetini dahi ferâmûş etmek derecesinde bir ye'se dûçar olurlar. Gâh gâh bana hiçbir kimsenin sâdik-ı vefâkâr olmadığını gördükçe kendi şeâmetimi hükmetmekteyim. Fakat yine derim ki niçin öyle olsun. Okuduğumuz romanlarda bile meşhûd-ı çeşm-i ibretimiz olduğu üzere pek çok mazlumîn bî-günah olarak dûçar-ı felâket olmaktadırlar, yine o anda romanların hayalî olduklarını tasavvur ettiğim sırada ise hakikat kendi kendini gösterir! Ve

9 Nigâr Hanım, günlüğünde duygu yoğunluğunu yansıtmak üzere bazen bir satır boyunca süren sıralı noktalar kullanmıştır. Bu çalışmada çeşitli uzunluktaki sıralı noktalar on noktada sabitlenerek gösterilmiştir.

Cenâb-ı Hakk'ın ulviyet-i manevisi gözlerim önünde lemean etmeğe başlar. Başlar da yine ümide düşerim ve kendi kendime evâmîr-i /3/ ilâhiyye'ye mutî ve münkad olmayı tembih ederim! Elhâsıl ahbabıma defaatle *fataliste* [kaderci] olduğumu itiraf ettiğim gibi muhâkemât-ı hafiyem neticesinde de müstebân olur ki *fataliste*'im.

Bu gece muhibbâtımdan Sâre Hanımefendi tarafından aldığım davetname üzerine oraya gittim. Kadri Bey'in haremi ve validesi hanımefendiler dahi buldukları hâlde gâh piyano çalar ve gâh ise müsâmere suretiyle imrâr-ı evkat edildi. Gece yarısına bir saat kalarak haneme avdetle yatağında uyumuş bulduğum çiğerpârem Münirciğimi öptükten ve geceliklerimi ilbas ettikten sonra yine romanımı elime aldım.

Fi 12 Kânunisâni [24 Ocak 1887].

Bugün yine bir ye's-i küllî içindeyim! Şer'an hayatıma iştirak etmiş olan İhsan'ın müddet-i medîde *maitresse* sıfatıyla görüştüğü ve bilâhare akd-i nikâh ettiğini ve son zamanlarda ise Divanyolu'ndaki hanesine naklettirdiğini istima etmiş olduğum ve akd-i nikâh gibi haneye nakli havâdisini dahi güft[ü]gü suretiyle telakki ederek kendi kendimi aldatmaya çalışmış olduğum vukuatın sahihü'l-vuku olduğunu gözleriyle gören bir şahsın gelip ikrar etmesi üzerine emniyet kesbeyledim! Buna dair peder ve validem ile edilen müzâkere esnasında birçok ağladım! Nasıl ağlamayım! Bâri karar-ı kat'imi alarak ne olacağımdan emin olsam..... Hayır ona da muvaffak olamıyorum! Üç tane çiğerpârelerimin pederi olmak hasebiyle ondan iftirak, onlardan iftirak demek olacağından zevcim tarafından gördüğüm envâ-i felâkete boyun bükme ve göğüs geçirmek gibi hâlât ile mukabele eyleyerek mezhebimizin müsaadesinden gerçi istifadeye hiçbir vakit çalışmamış isem de bu defa meselenin /4/ yeni bir şekil ve kıyafete girmesi beni yeniden hayretler içinde bıraktı! Hâlet-i pîrîde¹⁰ bulunan pederim cidden meyûs, validem¹¹ mükedder, ben ise her şey olmaktan ziyade mütehayyir bir hâlde bulunuyorum. Pederim on beş-yirmi seneden beri bugüne kadar âlüftelikte gezmiş bir kadını İhsan'ın bana tercih etmiş ve o sebeple beni mesâib-i külliyeye hedef eylemiş olması üzerine ona karşı kalben hâsıl ettiği inkisar ve ilcâat-ı ye'si son derecelere gelmiş olduğu hâlde gözleri nem-nâk-ı eşk-i teessür olarak badezîn İhsan'ı görmeye tahammül edemeyeceğini söyledi; ve bana hitâben Nigâr kerime-i yegânemsin fakat hâl

10 Osman Paşa'nın doğum tarihi çeşitli kaynaklarda 1823, 1825, 1830 olarak verilmektedir. Buna göre, Nigâr Hanım'ın yaşlılığına vurgu yaptığı Osman Paşa bu tarihte 64, 62 veya 57 yaşındadır.

11 1836 yılında doğmuş olan Emine Rifati Hanım bu tarihte 51 yaşındadır.

böyle iken bu adam sana hane-i davet eder ve sen dahi icabet eyler isen sana dahi evlâd nazarıyla bakmam diye bir de yemin etti! Bende ise ateşler içinde kavrulmakta olan kalbimden tebahhur ederek gözlerimden dökülen katarât-ı sirişkimden başka cevap yok... Evvel Allah ve sonra sâye-i pederde her türlü niam-ı dünyeviyeye mâlike bulunduğum hâlde bende bu zaaf nedir? On bir sene müddet zevcimle beraber yaşadığım esnada daimi bir *lutte* [kavga] içinde geçen hayatım ve yine o esnada sebkât eden tecrübelerim bu adamla bahtiyar olmak bana nasib olmayacağını temin-i kâfi olmamalı mıdır? Kendi kendime suallerim bunlar ve cevaplarım dahi bunlardır: Vakıa tecrübem icabı artık tefehhüm ettim ki bu adam tebdil-i meslek ederek bana hiçbir vakit yâr olmayacaktır; efsûs ki! nasibim bu imiş. Yed-i izdivacımı akrabam ona verdikleri zaman nîk ü bedi tefrike muktedir değil idim. Çünkü henüz on ikinci sâl-i sinnime¹² girmiş idim. Fakat ibtidâ-yı tehhülümünden iki sene sonraya kadar kendisi tarafından belki o zamana mahsus olmak üzere işittiğim muhabbet-âmez sözler, tecrübesizliğim ve bâhusus muktezâ-yı şebâbetim /5/ ona bilmeyerek elimi verdiğim gibi hissetmeyerek kalbimi dahi vermekten beni hiçbir şey men etmez idi.

Âyâ benim fitratımda yaratılmış olanlar bilmeyerek ve suret-ı meşruada vermiş oldukları kalbi bilerek ve istedikleri zaman geri alabilirler mi? Heyhât! O hemen muhal denmeye karib bir sözdür. İşte hakikat öyle olduğundan ileri gelmiştir ki ben dahi on bir sene müddet talih-i nâ-sâzımla mücadele ederek o esnada üç tane dahi altın topu gibi evlâd yetiştirdim.....!

Âh yadigâr-ı ömr-i bedbahtânem olan yavrucuklarım!

Sizden nasıl ayrılmalı sözü her ân u dakika onların yüzlerine baktıkça kalb-i hassasımdan geçer idi. Geçer idi de bir madde hakkında bir türlü kararımı alamaz idim. Bâri zevcimden gördüğüm bu kadar felâketlere mukabil hanece rahatım olsa. Hemşiresinden gördüğüm muamele-i nâ-hemvâr, işittiğim kelimât-ı sitem-âmez, elhâsıl her iki cihetten gördüğüm harekât-ı nâ-sezâlar o dereceye kadar ifnâ-yı vücuduma bâis oldu ki bihakkın tarif ve beyanda kalemim itiraf-ı acz eder. Nihayetü'l-emr mübtelâ olduğum zalim bir hastalığın tafsilâtı ise “Sergüzeştim”¹³ unvanıyla yazmış olduğum bir risâlede mündericidir.

İşte şimdi iki seneye karib bir zamandır ki hane-i pederde sâkine ve onlardan ayrı olarak yaşamakta isem de her gün bâlâda muharrer haberler sâmia-hıraş-ı

12 “Mukadderat” gibi günlükler boyunca da Nigâr Hanım’ın yaş hesaplarken bazen bitirilen bazen içinde bulunulan yılı esas alması birer yıllık sapmalara neden olmaktadır.

13 Nigâr Hanım “Mukadderât” ismiyle kaleme aldığı metinden bahsetmektedir.

teessüfüm olmaktadır. Ben ise yine tekrar ederim ki hayretteyim bir *parti* [karar] alamıyorum.

Hele bu son haber üzerine pederimin yemin ettikten sonra ne yapacağım hakkında vârid olan sualine /6/ karşı giryelerim kesb-i sükûnet edip de: bu ömr-i kasîri havâyî-meşreb geçirmeyi sever ve binaenaleyh yed-i izdivacı birkaç kişilere uzatmayı arzu eder bir kadın olmadığımından, olsa olsa son derecede iftirakî câiz görebileceğimi ve eğer mâhûde âlüfteyi hanesinden tard u def ederek benimçün dahi diğer yani hemşiresi beraber bulunmadığı hâlde bir hane ihzar eder ise yine çocuklarımın pederiyle maziyi bir mezar-ı nisyân içinde gömmeye çalışarak maişette devam edebileceğimi arz eyledim. Pederim dahi buna kendisinin de re'yi munzam bulunacağını söyledi.

Fî 13 Kânunısâni [12 Şubat 1887].

Bu akşam İhsan geldi: Onunla muvacehe ettiğimde teessürât-ı vicdaniyemi lisan-ı hâlim ona tercüme eyliyordu. Hilkatem son derecede *franche* [açık sözlü] olduğumdan hakikati bilâ-riya kendisine naklettim! Aman yâ Rabbî nakledinceye kadar neler çektim. Sedama ârız olan ihtizâz ve asabıma târî olan şûriş acaba kaç kereler sözlerimi kesti. O kadcılık bir tebligat-ı şifâhiyye için saatler feda etmiş oldum.....!

İhsan'ın şahsında ise emare-i teessür göze çarpacak derecelerde nümâyân olmaya başladı ve dedi ki:

Tedbirsizliklerim neticesi olarak vicdanen hissetmekte olduğum nedamet bir cezâ-yı kâfi olmamak gerek ki Cenâb-ı Hakk seni dahi alet ederek bana bi'l-muvacehe bu sözleri söyletmektedir. Makalâtım sırasında kendisine pederimin re'y-i munzam olmadıkça hâl böyle iken davet edeceği haneye icabet etmeyeceğimi ve hatta pederim, indimde pederlik sıfatından büyük bir mevkii ihraz etmiş aziz ve mukaddes bir peder olduğundan bir dakika bile kendisinden ziyade yaşamak istemediğime Cenâb-ı Hakk'ı şahid tuttuğum /7/ hâlde bu gibi hâlât mukadderât-ı ilâhiyeden madud olup insanların aczi ise onu tefsire hiçbir vakit kâfi olmadığından, şayet pederim benden evvel vefat edecek olur ise onun *mémoire*'yi [anı] dahi benimçün pek âlî olacağından hâl-i zillette bile kalacak olsam yine ilelebed nezdine gidemeyeceğimi İhsan'a beyan ettim.

Bunun üzerine idi ki İhsan dahi hakikati tafsile şu suretle bed' eyledi: Bundan takriben iki mâh mukaddem buraya yani nezdine geldiğimim ferdası gün idi ki haneme avdetimde mezkûreyi “yani ikinci haremi olan âlüfteyi” orada buldum. Bunun esbâb-ı mûcibesi ise hemşiremin sana karşı olan buğzu olduğunu bildiğimden, hayretten başka bir şeye muktedir olmadım! Zira haberim olmaksızın sana rağmen benim başıma getirmiş olduğu belânın refi i

için hemen o anda elli adet lirâ-yı Osmanîye mâlikiyetim icab edip o meblağ ise elde mefkuddur. Mademki vicdanının arzusu o âlüfteyi terk eylemekten ibaret imiş o hâlde mâhûdeyi o anda ıtlak edip nikâhını ise tedricen tediye etmesi lâzım geldiği söylemekliğim üzerine mâhûde fevkalâde *imprudente* [pervasız] ve hemşiresinin ise onu himaye etmesi hasebiyle o meblağın serian tediyesi lüzumunu bir fırsat ittihaz ederek bakiyye-i namusunu ve memuriyetini dahi elinden çıkartmak raddelerinde sokaklarda bağırarak ve haykırmak kabilinden rezaletler ika edeceklerini düşünerek eslem-i tarîk ve ahsen-i tedbir olarak o meblağı elde edinceye kadar ihtiyar-ı sükût eylemeği tercih ettiğinden /8/ bahisle, ilk fırsatta ise def-i belâ kabilinden olmak üzere mâhûdeyi o haneden çıkarıp beni dahi diğer bir haneye davet edeceğini vaad eyledi! ise de benim kendi hakkındaki on bir senelik tecrübem bu kadarcık sözle kesb-i itminan etmekliğe mâni olduğundan ve kendim o kadar saf-dil olmadıktan başka ara yerde pederimin re'yi gibi bir büyük kuvvet dahi bulunduğundan: sözlerimi katiyyen cebr veyahut rica ma'lâtı gibi telakki etmeyerek eğer hükm-i vicdanisi cidden o merkezde ise o dakika valideynim huzurunda mâhûdeyi talâk-ı selâse ile ıtlak etmesi lâzım geldiğini ihtar ettim.

Mukabeleten ise pederim huzurunda katiyyen ona cüret-yâb olamayacağını ve eğer kâfi görür isem der-ân memhûr olarak bir talâkname tahrir ederek yedimde bırakacağını ve onu dahi benim tayin ettiğim bir zaman, ki bu geceki fi 14 Kânunisâni tarihinden iki buçuk mâh ve beş gün sonraki fi 4 Nisan tarihine değin idi, o zamana kadar valideynimden başka ferd-i vâhîde irâe ederek suiistimal etmemekliğimi namusuma tevdi ederek tembih etmiş olduğundan, ben dahi fitraten mâlike bulunduğum mekânet ve metânet hasebiyle kasem ederek kendisini temin eyledim.

Fakat ben kendisine yine emniyet etmem. Bana bu son fedakârlığı dahi ihtiyar ettiren pek büyük bir kuvvettir.

Âh, âh mağlubu bulunduğum hissiyât-ı insaniyye ve şefkat-i mâderâne beni o dereceye kadar sabırla melûf kılmıştır. Sabır tecessüm etmek lâzım gelse /9/ bilâ-şübhe onun heykeli ben olur idim.

Gece yarısından bir saat sonra mezkûr talâknameyi aldıktan ve onun kaleminden bu sözün çıktığını, hasbe's-şebâb benim hayatımda bir ikinci tehhülüne ihtimal vermek istemediğimden midir nedir, arzu ettiğim hâlde hasbe'l-kader kederle görmüş olduğumu söyledikten sonra İhsan'dan ayrılıp yatağıma girdim. Gece yarısından dört saat sonra ise hâlâ gözlerim açık idiler. Sabahın alaturka dördünde yatağımdan çıkarak mevadd-ı mezkûre hakkında iki saatten ziyade bir müddet tekraren teati-yi efkâr edildi. Gece ise ihtiyarî veyahut gayr-ı ihtiyarî olup olmadığını bilemediğim bir tavır ile bana ikinci

haremi ve sevgilisi olan âlüftenin ismiyle hitab ederek biraz sonra o saatte vâki olan kusurunun dahi indimde muaf tutulacağını söylemez isem müsterihen uyuyamayacağını bildirerek şifâhen affettirmiş idiye de esası binâ-yı âlem olan muhabbetin insanlar üzerinde tesiri ne kadar büyük olduğunu bildiğimden ve onun ismiyle bana hitab etmesi gibi bir meseleyi dahi bittabi sabaha kadar zihnen ve kalben izam etmiş olduğumdan muamelemi katiyyen cebr veyahut rica muamelâtı zannetmeyerek eğer arzu eder ise mezkûr talâknameyi yırtmasını veyahut elân onu sevmekte ise onunla beraber ilelebed imrâr-ı ömr ederek beni ise mazlûmen taht-ı esarete bırakmayarak terk etmesini ve hatta mezkûrenin terk olunmasıyçün mefkud olan elli lira olduğu hâlde ben terk olduğum zaman bihakkın miktarını bilmez isem de her hâlde /10/ yüzden ziyade olması lâzım gelen meblağı yani hakk-ı meşru'umu tamamiyle kendisine terk ederek hibe-i vâhide talep etmeyeceğimi ve mesele bu noktadan dahi pîş-i nazar-ı mütâlaaya alınmasını ve şu iki mâh müddet zarfında etraflıca düşünerek, şıkkından hangisini ihtiyar edeceğini yine dost kalmak şartıyla haber vermesini ve hatta beni terk etmek cihetini tercih ettiği hâlde yedimde bulunan talâknameyi dahi kendisine iade edeceğimi arz ettim.

Bunun üzerine idi ki kendisiyle veda ettik! Azimetinden sonra ise bittabi talâknameyi pederime irâe ederek re'yini sual ettiğimde ikinci defa olmak üzere bu suret-i karara hiçbir diyeceği olmadığını söyledi.

Şimdi bir mesele daha var ki o da pederimin, ef'âlâtı üzerine İhsan'ı görmeye tahammül edememesi, ben ise benimçün bir şahs-ı diğerin bir çehre-i muğber görmesine rıza gösteremem! Velev süllim ki o şahıs bana karşı en büyük muamelât-ı şenâatkârâneyi ve en büyük hukuk-şikenlikleri işlemiş olsun. Binaenaleyh şu dakika İhsan'ı davet edip etmemek hakkında mütereddidim! Mamafih İhsan gelmelidir! Zira şimdi esas-ı madde büsbütün bir başka şekil ve kıyafete girdi!

Kalbimde bir sevdâ-yı intikam uyandı. İhsan'ın rivayeti sahih veya gayr-ı sahih olması müsâvidir. Çünkü hemşiresi gibi bir caniyenin re'yi munzamm bulunmasa mümkün değil o âlüfteyi pederi hanesine naklettiremez idi. /11/ O kadın öyle bir hain ve yüreksizdir ki beni kendisiyle yaşadığım müddetçe her türlü telezzüzât-ı dünyeviyyeden mahrum ederek eziyetler, hakaretler altında mahvetmeye çalıştığı hâlde suret-i zâhirede sevdiğinden bahseyler idi.

Bir taraftan İhsan'ı her türlü seyyiata bana karşı olan hasedinden nâşi her ân u dakika sevk edecek sözler söyler! ve bir taraftan ise ayrıca bana dahi İhsan'ın seyyiâtını muterif gibi görünerek onların define kudreti oldukça çalıştığını söyler idi.